

זכרון ליום ראשון

— א —

"זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון"

חלקו הראשון של משפט תפילה זה שנוי במחלוקת תנאים, שכך מצינו ויכוח האם בתשרי נברא העולם (דעת רבי אליעזר) או בניסן (רבי יהושע) ואמירה זו שלנו אינה אלא לסבורים כי בתשרי נברא העולם (גמ' ר"ה כז, ע"א ותוס' שם ד"ה כמאן מצילנן). אך דומה שהכל יסכימו לגבי חלק השני "זכרון ליום ראשון".

מה היה ביום הראשון? יעידו דברי הפייטן: **"לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא"** (מתוך הפיוט "אדון עולם").

אמנם כבר מלך טרם היות כל, אך עדיין לא נקרא מלך. מלך נקרא רק זה שלו עם, שלו נתינים אזרחים. רק משנוצרו ברואים, כבר יש מי שקורא: מלך.

כשם שבראשית הבריאה היה המלך סוקר את ממלכתו שנבראה זה עתה, כן גם בזה היום, ביום ראש השנה, כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, וגם נסקרים הם כולם יחד בסקירה אחת. (משנה ר"ה א', ב). כל אחד מאתנו הוא מן הנסקרים וגם מן המריעים המוחאים כף ושואגים: יחי המלך — "כל העמים תקעו כף הריעו לאלקים בקול רנה" (תהלים מ"ז). היש לך חדווה גדולה מזאת, חגיגה מרוממת יותר? מדוע אפוא מתלווה לזאת הרגשת הרוממות גם נימה של חרדה ופחד ודכאות ושברון לב?

— ב —

אף בזה תזרה אל ימי הראשית. ראשית בריאת אדם. אף הוא האדם משסרח ועבר על אשר ציווהו אלקים, נתחמץ מה בליבו והיה כבורח ומתחבא מפני קול אלקים המתהלך בגן. אין בזה רק יראת עונש אלא בעיקר בושה עמוקה מפני האלקים הבורא, וגם מפני שאר הברואים שדרגתם ירודה יותר ואעפ"כ לא נכשלו ולא סרחו.

אף ביום דין של ר"ה כך מצבנו. מחד, הכל חוגג, אומר שירה רינת מלכות, כל הברואים מתלכדים יחד במחול נפלא לכבוד המלך בורא עולם ומחדשו. הכל לבושים חג עוטים הדר ובינותם סובב לו האדם כאבל בין חתנים, לבוש סחבות בלויים וקרועים.

לבושים חדשים ניתנו לו לאדם בשנה הקודמת, עטרות רבות עטר הקב"ה את האדם, — חיים, חן, חסד, ברכה וכו' ובהם היה האדם צריך לפעול להרבות טובה, ותחת זאת קילקל והשחית. כל הברואים באים לחגיגת המלכות מתהדרים בלבושם ההדור ורק הוא האדם קרוע ובלוי. והלב נצבט מכאב ומצער. והצער כפול הוא: צער על שכה עלתה לו, שגרוע הוא מקטן שביצורים העושה רצון קונו. וביותר צער על שמשבש הוא שמחתו של המלך.

אבל שלא כאדם הראשון, הרי האדם בראש השנה אף להחבא לא יוכל, שהרי הכל עוברים כבני מרון, אחד אחד, תחת עיניו הבקורתיות של המלך. משאינו יכול להחבא במסתור מבקש הוא לברוח, להיכן יברח? רק מקום מבטחים אחד לו, — חיקו של אביו בוראו — הקב"ה; "אברח ממך אליך" וגדול הכאב וגדולה הבושה.

— ג —

כשמנסים להתבונן מנקודת מבט של מעלה, הרי התמונה חמורה וכואבת שבעתיים. מששלמה מלאכת הבריאה התבונן בה יוצרה, וראה כי טובה היא — "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א', לא).

ודרשו חכמים: "א"ר אבהו מכאן שהקב"ה היה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו. אמר: דין הניין לי ודין לא הניין לי...". (ב"ר ט', ב). משמע רק ביצירה זאת מצא קורת רוח, והוא כמבקש כביכול. "ר' חמא בר חנינא... משל למלך שבנה פלטין ראה אותה וערבה לו. אמר: פלטין, פלטין הלואי תהא מעלה חן לפני בכל עת כשם שהעלית כן לפני בשעה זאת. כך אמר הקב"ה לעולמו; עולמי עולמי הלואי תהא מעלה חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו...". (שם ד).

הנתמלאה בקשה זאת? הן תכלית לעולם וחפץ לו, ההשיג חפץ זה, כמה רחוק הוא עולמנו מאותו עולם אידיאלי כפי שהיה בראשיתו. מושגים כמו צדק, יושר, אמת ושלוש, התופסים הם מקום הראוי להם כאן בזה העולם, והלא "עלמא דשיקרא" הוא השם היותר הולם. מנקודת מבט של מעלה, הרי היותר נכון הוא לחזור על אשר ביטאו חכמים בדרשתם למגילת הקינות והחורבן: "והיה הקב"ה סופד ואומר: אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח" (פתיחתא דאיכה רבתי כד), להרגשה זאת תופסת בקשה על המלכות את מקום הכרזת המלכות "ובכך... ובכך... ותמלוך אתה הוא ה' לבדך על כל מעשיך...".

— ד —

זכרון מעלה את האדם אל מעבר לזמנו ומקומו, ויכול הוא לראות בעיני רוחו דורות רבים "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור". מנקודת מבט כללית של סקירת כל הדורות באים לו לאדם נטפי עידוד ונוחם.

יש מזמור שאמרו אדם הראשון, הלא הוא "מזמור שיר ליום השבת", מזמור שאמרו משבא במגע עם חווית התשובה (תהלים צ"ב: ראה ב"ר סוף פרשה כב). ובזה המזמור קובע המשורר כי: "צדיק כתמר יפרח".

תמר זה ניכרים בו עקבות שנה ושנה. כל שנה גבוה יותר, מיתמר יותר. כל שנה בנויה על גבי חברתה. תפארת שלו היא פרי גידול של שנים רבות וסופו — מיצל ועושה פירות. כן הצדיק, או משקל הצדק בעולם. להורות לנו כי כל מעשי הצדקה, החסד, האמת והשלוש של בני הדורות כולם מצטרפים יחד והופכים לארז שגיא ולתמר גבוה. זה לעומת הרשעים והרשע הפורחים כמו עשב. מה דרכו של עשב שהוא גדל במהירות אבל אינו עומד אלא לשעה ואין שנה מצטרפת לחברתה אף זה כן. וזהו סוד "יתפרדו כל פועלי אוני" (ראה איגרות ראי"ה ח"א, עמ' שסט).

ביום ראש השנה זכרים בזה המזמור ומתנחמים. גם אם נראה כי ירדו הדורות וכי העולם מלא טומאה וסיאוב, אין זה אלא הבחינה החיצונית, אך בעומק הדברים אוצרות הנפש של הכלל מצטברים והולכים אוצרות של טוב וחסד ואור ואמת והם מתרבים וגדלים וכל דור מוסיף קימעה.

מכאן האפשרות שהנהגה טובה יותר מתחדשת בכל שנה ושנה בראש השנה... "שבכל שנה ושנה הוא אור חדש עליון... שיורד אור חדש עליון יותר שלא היה מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה..." (תניא, אגרת הקודש יד).

— ה —

כל זה ביחס לתמונה הכללית, אך מה לכאב והבושה הפרטיים על הסחבות והבלאות בחגיגת המלכות. לכך בא העניין השלישי בר"ה — שופרות — שהוא עיקר מצוות היום. שנינו בעניין השופר: "כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר במשך בקרן היובל" (משנה ר"ה פ"ג, ב). הוסיפו אמוראים בטעמם של חכמים: "אלא היינו טעמא דרבנן כדרב חסדא, דאמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור... והא איכא בגדי זהב מבחוץ? מבפנים קא אמרינן. שופר נמי מבחוץ הוא? כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי..."

אב"י אמר: היינו טעמייהו דרבנן, שופר אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות, והא דפריה כיון דקאי גילדי גילדי מתחזי כשנים ושלושה שופרות [רש"י: "גילדי גילדי — בכל שנה ושנה ניכרת תוספתו והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון, בתכליתו של ראשון תחילת השני]. (ר"ה כ"ו, ע"א).

שני מיני זכרונות הם. אחד — "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור". השני — "זכרון ליום ראשון". באחד מדברים על שכבות, רבדים, התפתחויות, גילדי גילדי, כל דור ודור, כל שנה ושנה. אך בזה גם פתח ומקום לחטא וחסרון. ההתפתחות, היא האוצרת בתוכה את האפשרויות להתפתחות שאינה חיובית או אפילו שלילית. ברם שופר אסור לו להיות מורכב שהרי שופר צריך שיבטא קול פנימי מהותי שורשי מתהומות נפש ללא כל מחיצות ומסכים.

השופר מפגיש את התוקע עם קרקעית נפשו הטהורה כמות שהיא כאשר יצאה מאת האלקים עם הפנים שבפנים (כיון דלזכרון הוא כלפנים דמי); קדש הקדשים שבאדם. כל עוד הפנימיות גנוזה הרי שהתדמית נקבעת ע"י הלבושים החיצוניים, והאדם קרוע הלבוש עומד נכלם ומדוכדך, אך משבוקעת הפנימיות ויוצאת בקול תקיעת השופר, בטלה חשיבותם של הלבושים החיצוניים וכלא נחשבים הם. שופר מבטא את אפשרות המהפכה הגמורה, ושיבה אל השורשיות הראשונית בדילוגים ובקפיצות ללא שלבים ומדרגות. זכרון המוביל הישר אל היום הראשון.

זהו עיקר עניינו ומהותו של היום. ועל כן שמו במקרא ובתפילה — **יום הזכרון**.